

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансових технологій та банківського бізнесу

УГНІВЕНКО Назарій Володимирович

**Трансформація соціальної політики в Україні:
виклики та загрози в умовах воєнного стану /
Transformation of social policy in Ukraine:
challenges and threats under martial law**

спеціальність: 232 - Соціальне забезпечення
освітньо-професійна програма - Соціальне забезпечення

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи СЗм-21
Н. В. Угнівенко

Науковий керівник:
д.е.н., професор, Н. Я. Спасів

Кваліфікаційну роботу допущено
до захисту:

"__" _____ 20__ р.

Завідувач кафедри
_____ **О. В. Кнейслер**

ТЕРНОПІЛЬ - 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	
ДЕРЖАВИ.....	6
1.1. Поняття та складові соціальної політики держави.....	6
1.2. Формування та реалізація соціальної політики держави.....	13
Розділ 2. РЕАЛІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ	
НАСЕЛЕННЯ ЯК ОСНОВА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	
ДЕРЖАВИ.....	20
2.1. Аналіз тенденцій соціального захисту населення в Україні.....	20
2.2. Оцінка ефективності реалізації соціальної політики держави.....	27
Розділ 3. НАПРЯМКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В	
УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	35
ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасні умови воєнного стану в Україні зумовили кардинальні зміни в соціально-економічному середовищі, що поставило систему соціальної політики перед новітніми викликами. Повномасштабна війна спричинила різке зростання соціальних ризиків, масштабні внутрішні та зовнішні міграційні процеси, зростання рівня бідності, появу нових категорій соціально вразливих груп та загострення проблем фінансової стійкості державних соціальних фондів. Значних трансформацій зазнали механізми надання соціальної допомоги, система соціального страхування, пенсійне забезпечення, політика зайнятості, реабілітаційні програми, підтримка ветеранів та внутрішньо переміщених осіб. У цих умовах соціальна політика має забезпечувати швидку адаптацію до динамічних змін, підтримувати життєздатність населення, гарантувати мінімально необхідний рівень соціальної безпеки та сприяти зміцненню стійкості держави. Необхідність пошуку оптимальних інструментів соціального захисту, удосконалення механізмів фінансування, підвищення адресності та цифровізації соціальних послуг обумовлює особливу актуальність дослідження трансформації соціальної політики України в умовах воєнного стану.

Проблематика функціонування та трансформації соціальної політики в умовах кризових і надзвичайних ситуацій знайшла відображення у працях низки українських та зарубіжних дослідників. Вагомий внесок у розроблення теоретико-методологічних засад соціальної політики зроблено у працях таких учених, як Е. Лібанова, О. Макарова, Л. Ткаченко, Л. Черенько, А. Колот, які аналізують тенденції бідності, зайнятості, соціальної нерівності та державної підтримки вразливих груп населення. У міжнародному науковому дискурсі важливими є праці Г. Еспінг-Андерсена, Н. Барра, Б. Гуда, які розкривають моделі соціальної держави, механізми стійкості соціальних систем та особливості реагування на надзвичайні ситуації.

Мета дослідження полягає у теоретичному й практичному обґрунтуванні трансформації соціальної політики України в умовах воєнного стану,

визначенні основних викликів, загроз та перспектив розвитку соціальної сфери в післявоєнний період.

Завдання дослідження передбачають:

- розкрити сутність соціальної політики та обґрунтувати її складові;
- охарактеризувати теоретичні засади формування та реалізації соціальної політики держави;
- проаналізовано тенденції соціального захисту населення в Україні;
- здійснити оцінку ефективності реалізації соціальної політики держави;
- обґрунтувати напрямки трансформації соціальної політики України в умовах воєнного періоду.

Об’єкт дослідження – це соціальна політика України в сучасних умовах.

Предмет дослідження – це процеси трансформації соціальної політики, механізми державного регулювання та інструменти соціального захисту, що застосовуються в умовах воєнних викликів.

Методи дослідження. Для досягнення мети використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів: аналізу й синтезу, порівняльного та структурно-функціонального аналізу, економіко-статистичних методів, системного підходу, узагальнення, контент-аналізу нормативно-правових актів, методів компаративістики для зіставлення українського та зарубіжного досвіду.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в уточненні теоретико-організаційних засад функціонування соціальної політики в умовах воєнних загроз, у поглибленій характеристиці адаптивних механізмів соціального захисту, а також у визначенні нових моделей адресності, цифровізації та інтегрованого надання соціальних послуг в умовах воєнного часу.

Практичне значення полягає у можливості застосування отриманих результатів під час удосконалення державних програм соціальної підтримки, формування нормативно-правових актів, розвитку інституцій соціальної допомоги, а також при розробленні стратегічних документів щодо повоєнного відновлення України.

Апробація результатів дослідження. За результатами дослідження опубліковано тези в збірнику кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу ЗУНУ.

Структура кваліфікаційної роботи. Випускна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 38 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 47 сторінок, містить 2 таблиці, 5 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

1.1. Поняття та складові соціальної політики держави

Соціальна політика держави є однією з ключових підсистем її публічної політики та виконує фундаментальну роль у забезпеченні суспільної стабільності, підвищенні рівня життя населення та формуванні умов для гармонійного соціально-економічного розвитку. Її зміст охоплює широкий комплекс державних заходів, спрямованих на регулювання соціальних процесів, захист прав і свобод громадян, підтримку соціально вразливих груп, створення умов для забезпечення справедливого розподілу суспільних благ, гарантування соціальної безпеки та формування людського капіталу. У сучасних умовах соціальна політика виступає не лише сферою розподілу матеріальних ресурсів, а й механізмом нівелювання соціальних ризиків, пом'якшення наслідків економічних, демографічних та політичних потрясінь, а також засобом інтеграції різних соціальних груп у суспільне життя.

Поняття соціальної політики має багатовимірний характер і включає як економічні, так і правові, соціокультурні та гуманітарні аспекти. У широкому розумінні соціальна політика – це система цілей, принципів, інструментів і заходів держави, спрямованих на забезпечення добробуту населення, соціальної стабільності та стійкості суспільства. У вузькому розумінні під соціальною політикою розуміють діяльність держави щодо організації та регламентування систем соціального захисту, пенсійного забезпечення, охорони здоров'я, соціального страхування, зайнятості населення та подолання бідності. Таким чином, соціальна політика охоплює як базові соціальні гарантії, так і активні інструменти розвитку людського потенціалу, забезпечення гідного рівня життя та стимулювання соціальної активності громадян.

Однією з ключових характеристик соціальної політики є її спрямованість на формування соціальної справедливості. Держава відіграє домінуючу роль у

створенні умов рівного доступу громадян до соціальних благ, послуг, можливостей самореалізації та трудової діяльності. За допомогою відповідних інструментів держава впливає на перерозподіл доходів, забезпечення адресної підтримки, створення соціальних стандартів, гарантування мінімального рівня матеріального забезпечення, подолання соціальної нерівності та захист від соціальних ризиків. Важливою складовою справедливості є баланс між ринковими механізмами та державним регулюванням, між індивідуальною відповідальністю і суспільною солідарністю, між економічною ефективністю та соціальною орієнтованістю державних рішень.

Сучасна соціальна політика держави ґрунтується на кількох ключових принципах, які визначають її зміст та механізми реалізації. До таких принципів належать гуманізм, адресність, доступність, солідарність поколінь, рівність прав і можливостей, соціальна відповідальність держави та субсидіарність. Принцип гуманізму передбачає орієнтацію на повагу до людини, її прав, свобод, гідності та потреб. Адресність означає спрямування соціальних ресурсів на тих громадян, які найбільше їх потребують, що забезпечує підвищення ефективності видатків і запобігає нецільовому використанню бюджетних коштів. Принцип солідарності передбачає взаємну підтримку між соціальними групами, поколіннями, регіонами, що особливо важливо в системах пенсійного страхування, охорони здоров'я та соціальної допомоги.

Структура соціальної політики держави є складною, оскільки охоплює різноманітні сфери життєдіяльності населення. Однією з її основних складових є політика доходів, яка спрямована на регулювання рівня заробітної плати, формування прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати, структури оплати праці та податкових механізмів. Саме політика доходів визначає купівельну спроможність населення, забезпечує базові умови матеріального існування та стимулює економічну активність [1].

Важливою складовою є політика зайнятості, яка передбачає створення ефективного ринку праці, забезпечення гідних умов праці, регулювання трудових відносин, розвиток системи професійної освіти та перенавчання,

реалізацію програм підтримки безробітних. Політика зайнятості спрямована на забезпечення повної, продуктивної та вільно обраної зайнятості, що є одним із ключових чинників соціально-економічної стабільності. Особливої ваги вона набуває в умовах економічних криз, демографічного спаду або воєнних дій, коли ринок праці зазнає суттєвих структурних деформацій.

Наступною складовою соціальної політики є політика соціального захисту, яка включає систему соціальної допомоги, підтримки малозабезпечених, сімей із дітьми, людей з інвалідністю, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та інших соціально вразливих категорій. Її метою є зниження соціальних ризиків, забезпечення базових умов життєдіяльності та недопущення соціального відчуження. Політика соціального захисту реалізується через широкий спектр інституцій: органи соціального захисту, фонди соціального страхування, центри надання адміністративних і соціальних послуг, державні та місцеві програми підтримки [2].

Окремим блоком виступає політика соціального страхування, яка базується на принципах солідарності та обов'язковості. Соціальне страхування охоплює пенсійне забезпечення, страхування на випадок безробіття, тимчасової непрацездатності, нещасних випадків на виробництві, а також медичне страхування. Ця система спрямована на компенсацію втрати доходу внаслідок настання певних страхових випадків, забезпечення прогнозованості соціальних гарантій та підтримку економічної самостійності громадян.

Надзвичайно важливою складовою соціальної політики є політика охорони здоров'я, що забезпечує доступ громадян до медичних послуг, розвиток медичної інфраструктури, запровадження системи медичного страхування, профілактичні заходи та підтримку здоров'я населення. У сучасних умовах цифровізації соціальна політика також охоплює розвиток електронних послуг, інформаційно-аналітичних систем та інтегрованих платформ соціального обслуговування.

Важливим напрямом є освітня та культурна політика, яка спрямована на розвиток людського капіталу, забезпечення високої якості освіти, розширення

доступу до освітніх ресурсів та формування соціально активного громадянства. Саме освіта виступає інструментом соціальної мобільності та забезпечує можливість кожного громадянина реалізувати свій потенціал.

Соціальна політика також охоплює житлову політику, спрямовану на забезпечення доступу населення до житла, регулювання ринку оренди, розвиток іпотечного кредитування, програми забезпечення житлом соціально вразливих категорій. Цей аспект набуває особливої ваги в умовах масштабних руйнувань житлового фонду внаслідок воєнних дій.

Особливої уваги заслуговує концепт соціальної безпеки, що є інтегральною складовою соціальної політики. Соціальна безпека передбачає здатність держави захищати громадян від соціальних ризиків, забезпечувати їхній добробут і стабільність навіть у кризових або воєнних умовах. Соціальна безпека є не тільки економічною, а й гуманітарною категорією, оскільки включає питання психологічного здоров'я, соціальної згуртованості, рівня довіри до державних інституцій, інтеграції переселенців та ветеранів.

Таким чином, соціальна політика держави є багатограним і системним явищем, що охоплює широкий спектр напрямів діяльності та передбачає забезпечення умов для всебічного розвитку людини. Її ефективність визначається узгодженістю структурних елементів, інституційною спроможністю держави, раціональним використанням фінансових ресурсів та здатністю адаптуватися до нових викликів – економічних, демографічних, екологічних чи воєнних. У сучасних умовах соціальна політика виступає не лише інструментом соціального захисту, а й механізмом побудови стійкої, конкурентоспроможної та соціально орієнтованої держави.

Механізми реалізації державної політики у соціогуманітарній сфері поділяються на дві групи [3]:

– універсальні, які охоплюють основні адміністративні й управлінські процеси державних інституцій. Їхнє призначення полягає в розвитку ключових секторів суспільства, таких як освіта й охорона здоров'я, та забезпеченні їхньої ефективної роботи;

– цільові, орієнтовані на окремі напрями соціальної політики, наприклад зайнятість, систему охорони здоров'я чи міжетнічні відносини. Вони мають спеціалізований зміст, але за структурою подібні до універсальних механізмів, відрізняючись лише сферою застосування.

Економічні механізми соціальної політики в умовах глобалізації охоплюють комплекс інструментів, які забезпечують фінансування та реалізацію соціальних програм. До їх складу входять податкова система, бюджетне планування, соціальні трансферти, регулювання ринку праці, державні вкладення в соціальну інфраструктуру та співпраця з міжнародними фінансовими інституціями. Завдяки цим механізмам забезпечується не лише підтримання соціального добробуту населення, а й адаптація економіки до сучасних викликів, зменшення рівня соціальної нерівності, стимулювання економічного росту та підвищення якості життя. Крім того, такі механізми охоплюють програми допомоги малозабезпеченим сім'ям, субсидії на оплату житлово-комунальних послуг, фінансування освітньої та медичної сфер, що створює довготривалі передумови для сталого суспільного розвитку.

Правові механізми соціальної політики передбачають удосконалення законодавства у сферах соціального захисту, зайнятості, пенсійного забезпечення та гарантування прав громадян відповідно до міжнародних норм. Держава формує нормативно-правове середовище, яке визначає мінімальні соціальні стандарти, захист трудових прав і доступ до соціальної допомоги для вразливих категорій населення. Узгодження національного законодавства із європейськими стандартами забезпечує рівність можливостей, доступність соціальних послуг і сприяє інтеграції України в економічний та соціальний простір ЄС. Активне впровадження цифрових технологій у правову сферу підвищує прозорість, посилює контроль та підвищує результативність реалізації державних програм.

Інституційні механізми соціальної політики передбачають створення ефективної системи взаємодії між органами державної влади, місцевим самоврядуванням та міжнародними інституціями. Центральні та спеціалізовані

органи влади відповідають за розроблення й імплементацію соціальної політики, тоді як недержавні організації здійснюють моніторинг і контроль за її реалізацією. Глобалізаційні процеси стимулюють розвиток цифрових платформ, які автоматизують соціальні послуги та роблять їх більш доступними й прозорими для громадян. Співпраця з міжнародними структурами, такими як ООН, Європейський Союз і Світовий банк, сприяє модернізації української системи соціального забезпечення та впровадженню провідних світових практик.

Технологічні механізми соціальної політики спрямовані на цифрову трансформацію державних послуг, автоматизацію соціальних виплат, розвиток електронного урядування та застосування інформаційних систем і технологій штучного інтелекту для аналізу соціальних потреб населення. Використання онлайн-платформ і мобільних застосунків полегшує доступ до соціальних програм, скорочує бюрократичні процедури та підвищує прозорість процесів. Окрім цього, впровадження аналітичних інструментів дозволяє прогнозувати соціальні ризики, оцінювати результативність соціальних ініціатив і раціонально планувати ресурси для максимально ефективного покриття потреб громадян. У результаті технологічні рішення забезпечують гнучкість, оперативність і здатність соціальної політики швидко реагувати на глобальні й локальні виклики.

Завдяки поєднанню економічних, правових, інституційних і технологічних механізмів соціальна політика України стає дієвішою та більш орієнтованою на забезпечення соціальної справедливості, захист прав громадян і стійкий розвиток суспільства в умовах глобалізаційних змін.

Глобалізація суттєво трансформує соціальну політику, визначаючи її ключові напрями, інструменти та способи реалізації. Вона сприяє інтеграції світових економік, раціональному розподілу ресурсів, підвищенню продуктивності праці й розвитку технологій. Унаслідок глобалізації розширюється доступ до товарів і послуг, активізується міжнародна торгівля, полегшується рух інвестицій та технологій, зростає мобільність трудових

ресурсів. Незважаючи на суперечливий характер цього процесу, він створює нові можливості для вирішення глобальних соціально-економічних проблем, узгодження інтересів держав і розвитку міжнародної співпраці в царині соціального захисту.

Глобалізація підвищує значущість цифрових та технологічних рішень у соціальній політиці 4. Запровадження електронних платформ для отримання соціальних послуг, автоматизація виплат та використання аналітичних систем для оцінки потреб населення роблять державну підтримку більш прозорою, доступною та результативною. Це дає змогу не лише швидко реагувати на соціальні ризики, а й прогнозувати їх, оптимізувати використання ресурсів і зменшувати бюрократичні бар'єри.

Вплив глобалізації на соціальну політику проявляється як на міжнародному, так і на внутрішньому рівні. У країнах ЄС інтеграція ринків праці та соціальних стандартів формує спільний простір соціального захисту, у межах якого громадяни можуть реалізовувати свої права незалежно від країни проживання. В Україні ці процеси сприяють модернізації трудового законодавства, поліпшенню пенсійної системи, розвитку страхових програм і впровадженню цифрових сервісів, зокрема електронних пенсійних кабінетів та онлайн-платформ соціальної підтримки.

Отже, глобалізація не лише створює нові труднощі для держави, а й відкриває можливості для модернізації соціальної політики, підвищення її ефективності та гнучкості. Сучасні соціальні держави мають активно використовувати міжнародні стандарти та технології, інтегрувати найкращий світовий досвід, щоб гарантувати стійкий соціальний захист і добробут населення.

1.2. Формування та реалізація соціальної політики держави

Формування та реалізація соціальної політики держави є складним, багатокомпонентним процесом, який охоплює визначення цілей соціального розвитку, розроблення інструментів регулювання, забезпечення соціальних гарантій, фінансування соціальних програм та контроль за їхнім виконанням. Соціальна політика виступає центральним механізмом, що забезпечує баланс між економічним розвитком, соціальною стабільністю і добробутом населення. Тому її формування потребує системного підходу, глибокого аналізу соціально-економічної ситуації, прогнозування наслідків державних рішень та врахування інтересів різних соціальних груп [5].

Процес формування соціальної політики базується на розумінні соціальних потреб суспільства, оцінюванні соціальних ризиків та стану соціальної сфери. Визначальним елементом стає соціальна діагностика, яка передбачає вивчення демографічних тенденцій, рівня життя населення, структури доходів та витрат, ринку праці, стану охорони здоров'я, освіти, соціального забезпечення та доступності соціальних послуг. На основі цих даних формуються стратегічні пріоритети соціального розвитку, окреслюються ключові напрями державного впливу, визначаються соціальні стандарти та нормативи, що виступають основою для планування соціальних програм.

Важливою складовою формування соціальної політики є нормативно-правове забезпечення. Держава встановлює правові рамки функціонування соціальної сфери, визначає види і рівні соціальних гарантій, умови надання соціальної допомоги, стандарти соціальних послуг, принципи функціонування системи соціального страхування та пенсійного забезпечення. Нормативно-правова база виконує роль інституційного каркаса, що регламентує взаємовідносини між громадянами, державою та соціальними інституціями. Вона також забезпечує прогнозованість рішень, захищеність прав громадян та можливість контролю за ефективністю роботи соціальної системи.

Формування соціальної політики неможливе без врахування макроекономічних умов та фінансових можливостей держави. Рівень

соціальних видатків, обсяг соціальних трансфертів, підтримка окремих категорій населення залежать від бюджетних ресурсів і загального економічного стану країни. Тому економічна політика та соціальна політика взаємопов'язані та взаємообумовлені. У періоди економічного зростання держава має ширші можливості для розширення соціальних програм, тоді як у періоди кризи або воєнних дій головним завданням соціальної політики стає оптимізація витрат, підвищення адресності допомоги та захист найбільш уразливих груп.

Суттєвим чинником, що впливає на формування соціальної політики, є політичні та соціокультурні умови суспільства. Соціальна політика формується під впливом суспільних очікувань, громадської думки, соціальних цінностей, рівня довіри до держави, моделі соціального партнерства між владою, бізнесом та громадянським суспільством. Відповідно, ефективність соціальної політики залежить не лише від інституційних механізмів, але й від залучення населення до її планування та реалізації, що підвищує легітимність державних рішень і сприяє формуванню соціальної згуртованості.

Після визначення цілей і напрямів соціальної політики ключовим етапом стає її реалізація. Реалізація соціальної політики охоплює діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, соціальних служб, фондів соціального страхування, державних і недержавних інституцій. Вона передбачає практичне втілення соціальних програм, розподіл бюджетних коштів, управління соціальними ризиками, моніторинг результативності та оцінювання ефективності заходів. Реалізація соціальної політики має бути цілісною, послідовною та узгодженою, оскільки хаотичні або несистемні кроки можуть призвести до неефективного використання ресурсів та зниження рівня соціального захисту.

Одним із ключових механізмів реалізації соціальної політики є система соціальних стандартів і нормативів. Вони визначають мінімально допустимий рівень соціальних гарантій, зокрема прожитковий мінімум, мінімальну заробітну плату, пенсійні виплати, соціальні норми споживання житлово-

комунальних послуг, стандарти медичного та соціального обслуговування. Наявність соціальних стандартів дозволяє забезпечити рівність доступу до соціальних благ, планувати видатки, контролювати дотримання соціальних гарантій та підвищувати ефективність соціальної підтримки [8].

Важливе місце в реалізації соціальної політики посідає механізм соціального страхування, заснований на солідарності та страхових внесках. Соціальне страхування дає змогу забезпечити стабільність соціальних виплат і зменшити навантаження на державний бюджет. Ефективна реалізація соціального страхування залежить від рівня зайнятості населення, стану ринку праці, дисципліни сплати внесків та розвитку цифрових інструментів обліку страхового стажу і внесків.

Система державної соціальної допомоги є ще одним важливим механізмом реалізації соціальної політики. Вона забезпечує підтримку малозабезпечених сімей, осіб з інвалідністю, літніх людей, сімей з дітьми, внутрішньо переміщених осіб та інших категорій населення. Реалізація соціальної допомоги передбачає визначення ступеня нужденності громадян, оцінювання матеріального стану, застосування адресних програм підтримки та моніторинг їхньої ефективності. У сучасних умовах особливого значення набуває цифровізація системи соціальної допомоги, що забезпечує прозорість, швидкість та зручність отримання соціальних послуг.

Важливою частиною реалізації соціальної політики є діяльність органів місцевого самоврядування, які забезпечують надання соціальних послуг на місцевому рівні. Саме вони найбільш наближені до потреб населення та можуть оперативно реагувати на місцеві соціальні проблеми. Децентралізація соціальної політики сприяє підвищенню її ефективності, розширенню можливостей громад у сфері соціального захисту та інтеграції соціальних послуг відповідно до потреб конкретних територій.

Моніторинг і контроль є завершальними та обов'язковими етапами реалізації соціальної політики. Вони включають оцінювання соціально-економічних наслідків заходів, аналіз досягнення поставлених цілей,

визначення проблем та коригування політичних рішень. Ефективний моніторинг дає можливість своєчасно виявляти ризики, оптимізувати соціальні програми та забезпечувати прозорість використання бюджетних коштів.

Сучасні тенденції розвитку соціальної політики передбачають активне використання цифрових технологій, що забезпечують автоматизацію процесів, інтеграцію різних інформаційних систем, електронну ідентифікацію, спрощення доступу до соціальних послуг, покращення комунікації між громадянами та державою. Цифровізація суттєво підвищує адресність соціальної підтримки, знижує адміністративні витрати, мінімізує корупційні ризики та створює нові можливості для розвитку соціальної сфери.

Іншим важливим трендом є розширення партнерства між державою, бізнесом і громадянським суспільством. Соціальна політика дедалі більше орієнтована на модель взаємодії різних суб'єктів, яка забезпечує поєднання фінансових, інституційних та соціально-культурних ресурсів. Взаємодія між державою та недержавними організаціями сприяє впровадженню інноваційних соціальних послуг, розвитку соціального підприємництва, підтримці соціальних ініціатив та підвищенню якості життя населення.

Отже, формування та реалізація соціальної політики є складною системою взаємозв'язаних процесів, що вимагають комплексного підходу, глибокого аналізу та узгоджених дій різних інституцій. Ефективність соціальної політики визначається її здатністю реагувати на актуальні виклики, забезпечувати соціальну стабільність, підтримувати уразливі групи населення та створювати умови для сталого розвитку суспільства. У сучасних умовах, позначених економічними кризами, демографічними змінами та зовнішніми загрозами, особливо важливим є підвищення адаптивності соціальної політики, її прозорості, адресності та інноваційності, що дозволяє державі виконувати свою соціальну функцію на належному рівні.

Соціальна політика як ключовий напрям державного регулювання суспільних відносин спрямована на забезпечення добробуту населення, створення умов соціальної стабільності та підвищення якості життя громадян.

Функції та принципи соціальної політики визначають її сутність, зміст, спрямованість інструментів і методів впливу держави на соціально-економічні процеси. Вони формують концептуальну основу діяльності державних інституцій у сфері соціального захисту, соціального розвитку та управління соціальними ризиками. Розкриття цих елементів є важливим для розуміння логіки побудови соціальної політики, її взаємозв'язку із загальною стратегією розвитку держави, а також механізмів адаптації до сучасних викликів.

Функції соціальної політики відображають основні напрями її впливу на суспільні процеси та дозволяють охарактеризувати її роль у системі державного управління. Однією з базових функцій є регулятивна, що полягає у встановленні правил, норм та стандартів, які визначають соціальні відносини, гарантії та зобов'язання держави. Завдяки регулятивній функції формується нормативно-правове середовище, що забезпечує правовий захист населення та визначає механізми реалізації соціальних прав. Регулятивна функція проявляється у встановленні соціальних нормативів, стандартів якості соціальних послуг, прожиткового мінімуму, мінімальної зарплати, а також у регулюванні трудових відносин, зайнятості та соціального страхування.

Важливою є розподільча функція соціальної політики, що полягає у перерозподілі національного доходу з метою пом'якшення соціальної нерівності, підтримки вразливих груп населення та забезпечення соціальної справедливості. Соціальна політика через податкову систему, трансферти, субсидії та соціальні програми здійснює вирівнювання можливостей громадян і сприяє зменшенню розриву в рівні життя.

Захисна функція соціальної політики спрямована на створення системи підтримки людей у складних життєвих обставинах. Вона включає державні інструменти, що забезпечують захист від основних соціальних ризиків – безробіття, хвороби, інвалідності, старості, втрати годувальника, низьких доходів та інших життєвих негараздів. Захисна функція є стрижнем соціальної політики, оскільки формує базовий рівень соціальної безпеки, гарантує

мінімальні стандарти життєдіяльності та сприяє зменшенню негативних наслідків кризових ситуацій для населення.

Стабілізаційна функція полягає у забезпеченні соціальної рівноваги, запобіганні соціальним конфліктам, підтриманні суспільної злагоди та формуванні умов для сталого розвитку. Соціальна політика, виконуючи стабілізаційну функцію, виступає інструментом пом'якшення негативних наслідків економічних і політичних потрясінь, сприяє зміцненню соціальної згуртованості та довіри до державних інституцій. У періоди кризових явищ або воєнних конфліктів стабілізаційна функція набуває особливої ваги, оскільки від її ефективності залежить збереження соціальної стійкості та запобігання глибоким соціальним розривам.

Комунікативна функція соціальної політики полягає у забезпеченні взаємодії між державою, громадянами та соціальними інституціями. Вона виявляється у залученні громадськості до розроблення соціальних рішень, обговоренні реформ, формуванні соціального партнерства та налагодженні ефективного діалогу між владою, бізнесом і громадськими організаціями. Комунікативна функція підвищує якість прийняття рішень та сприяє більшій довірі до соціальних реформ.

Функції соціальної політики реалізуються на основі комплексу принципів, які визначають її зміст, орієнтири та логіку. Принципи формують нормативну основу діяльності держави у соціальній сфері та забезпечують узгодженість дій різних гілок влади. Одним із провідних принципів є принцип соціальної справедливості, що передбачає рівність прав і можливостей, справедливий розподіл ресурсів та забезпечення належного рівня соціального захисту для всіх категорій населення. Цей принцип визначає необхідність подолання нерівності, формування рівних стартових можливостей та забезпечення доступу до соціальних благ незалежно від соціального статусу чи матеріального становища.

Принцип адресності полягає у спрямуванні соціальної підтримки тим громадянам, які її найбільше потребують. Адресність дозволяє підвищити

ефективність використання бюджетних ресурсів, уникнути зайвих витрат, зменшити соціальне навантаження на державу і сприяти більш справедливому розподілу допомоги. Дотримання цього принципу потребує якісної системи оцінювання доходів, автоматизованих інформаційних баз та прозорого управління соціальними програмами.

Принцип солідарності передбачає взаємну підтримку між поколіннями, різними групами населення, територіальними громадами та державою. Він лежить в основі системи соціального страхування, де внески працюючого населення забезпечують виплати тим, хто тимчасово або постійно втратив працездатність. Солідарність є проявом соціальної відповідальності суспільства та виступає гарантією стійкості соціальної системи.

Принцип доступності означає забезпечення рівного, неупередженого доступу населення до базових соціальних послуг – медичних, освітніх, соціальних, пенсійних, реабілітаційних. Реалізація цього принципу передбачає усунення територіальних, економічних, фізичних та інформаційних бар'єрів, що заважають громадянам отримувати необхідні послуги та соціальну підтримку.

Принцип ефективності та результативності передбачає раціональне використання ресурсів, оптимізацію соціальних програм, застосування сучасних технологій і підходів управління. Соціальна політика має забезпечувати досягнення конкретних результатів, спрямованих на покращення якості життя населення та зміцнення соціальної стійкості. Підвищення ефективності можливе завдяки цифровізації, моніторингу програм, впровадженню доказової політики та оцінюванню соціальних наслідків.

Отже, функції та принципи соціальної політики формують систему основних орієнтирів, а їх узгодженість дозволяє ефективно реагувати на динамічні зміни в суспільстві. У сучасних умовах дотримання принципів соціальної політики та якісна реалізація її функцій стає необхідною передумовою формування соціальної стійкості, зміцнення суспільної згуртованості та забезпечення безпеки кожного громадянина.

РОЗДІЛ 2

РЕАЛІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ЯК ОСНОВА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

2.1. Аналіз тенденцій соціального захисту населення в Україні

Соціальний захист в контексті реалізації соціальної політики держави визначається його ключовою роллю у забезпеченні стабільності та життєстійкості суспільства в умовах зростання соціальних ризиків і трансформацій. Соціальний захист є тією сферою, яка першою реагує на економічні спади, воєнні загрози, демографічні зміни, внутрішню та зовнішню міграцію, тому його ефективність безпосередньо впливає на рівень добробуту громадян, подолання бідності, зменшення нерівності та захист найбільш уразливих груп населення. Аналіз тенденцій соціального захисту дозволить визначити реальний стан забезпечення соціальних гарантій, своєчасно виявити проблеми у фінансуванні та наданні соціальних послуг, оцінити ступінь адресності й доступності програм підтримки, а також окреслити пріоритети модернізації цієї сфери. У період воєнного стану, коли навантаження на систему соціального захисту різко зростає, а потреби населення стають більш різноманітними та масштабними, такий аналіз є необхідною передумовою для формування ефективної, гнучкої та резилієнтної соціальної політики, здатної забезпечити соціальну безпеку, підтримати соціальну згуртованість і сприяти стабілізації суспільного розвитку.

Динаміка індексу споживчих цін у 2020-2025 рр. (рис. 2.1) демонструє значний рівень інфляційного тиску, що безпосередньо впливає на купівельну спроможність громадян. У таких умовах відсутність системної індексації ставить під загрозу реальний рівень доходів, особливо серед найменш захищених категорій населення.

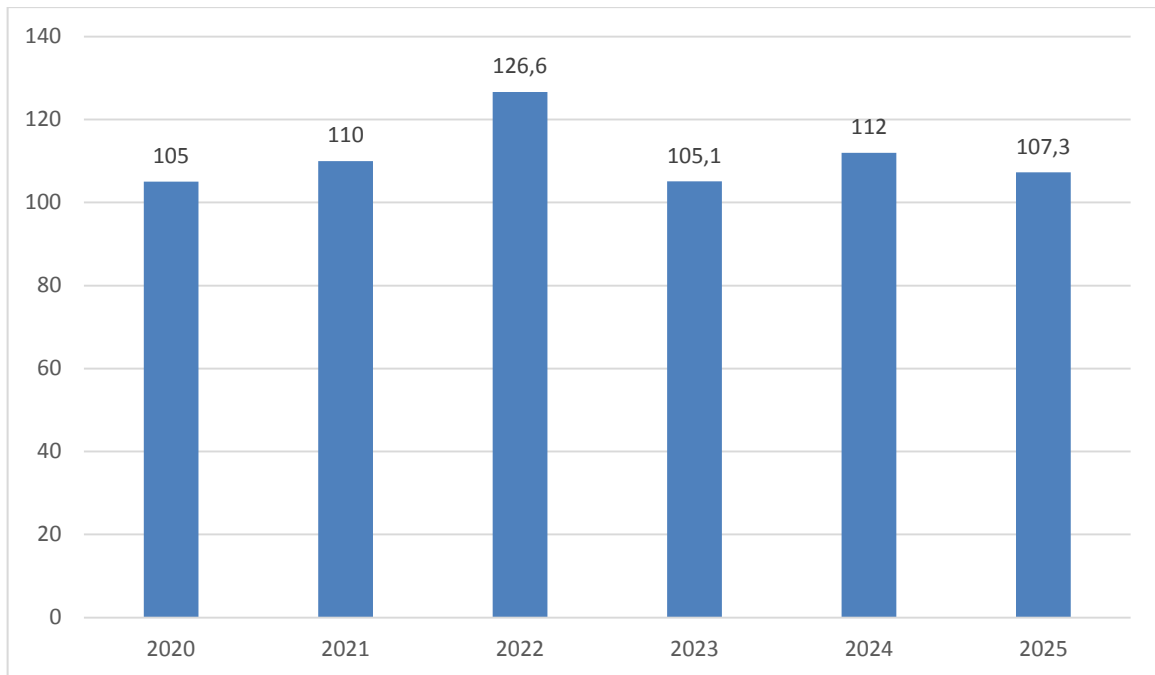

Рис. 2.1. Динаміка індексу споживчих цін у 2020-2025 рр.*

*Побудовано автором за даними [10].

Одним із базових елементів соціального захисту є прожитковий мінімум, визначений законом як вартісний вимір набору товарів і послуг, необхідних для нормального існування людини. Він виконує роль відправної точки для встановлення мінімальних соціальних стандартів, у тому числі мінімальної зарплати та соціальної допомоги. Проте аналіз динаміки прожиткового мінімуму за 2020-2025 рр. (рис. 2.2) свідчить, що його величина зростає повільніше, ніж індекс споживчих цін, а реальні показники значно відстають від економічно обґрунтованих потреб населення.

Сучасна система визначення прожиткового мінімуму має низку недоліків:

- його розмір формується не з позиції реальних потреб людини, а з можливостей державного бюджету;
- нормативи є застарілими та не відповідають сучасним споживчим стандартам;
- не існує ефективного механізму автоматичного коригування відповідно до інфляції.

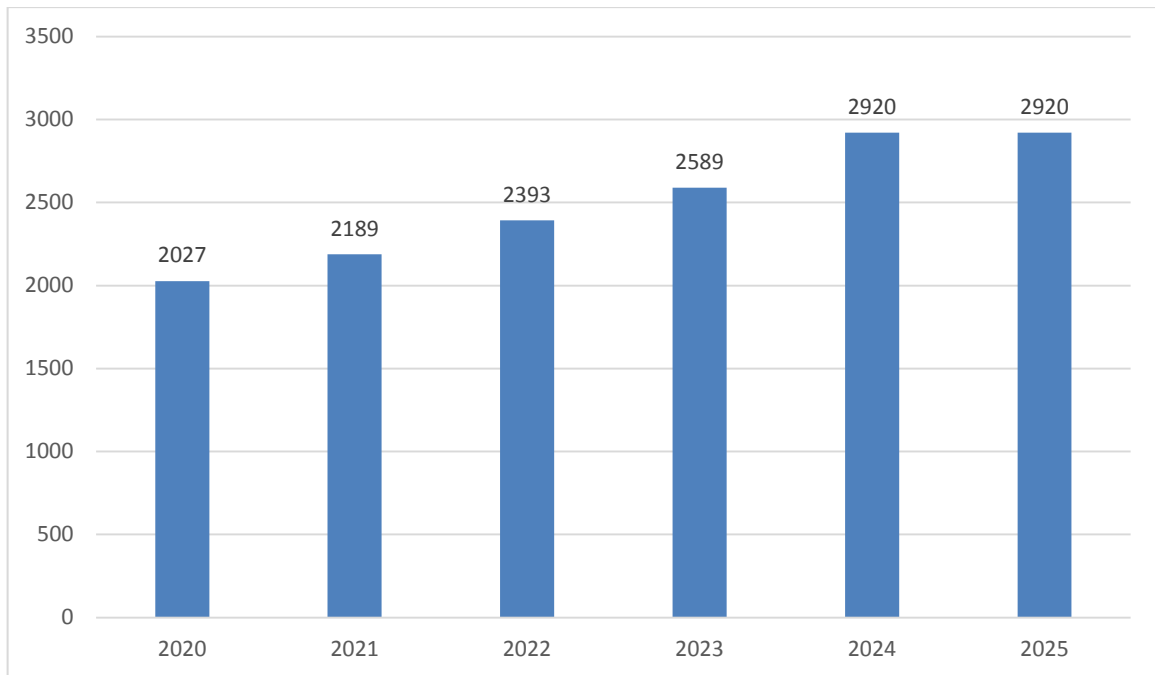

Рис. 2.2. Динаміка загального показника прожиткового мінімуму у 2020-2025 рр., грн*

*Побудовано автором за даними [10].

Мінімальна заробітна плата, яка повинна гарантувати базові соціальні стандарти, також суттєво відстає від реальних потреб населення. Порівнюючи її розмір у 2020-2025 рр. (рис. 2.3) бачимо формальне зростання на 169,4%, однак значна частина цього підвищення була нівельована інфляційними процесами, особливо у 2022-2023 рр., коли темпи зростання цін суттєво випереджали динаміку підвищення доходів. Як наслідок, навіть збільшення номінальних показників не призвело до відповідного зростання купівельної спроможності громадян.

Нинішній рівень мінімальної зарплати фактично не забезпечує повноцінного відтворення робочої сили, що знижує її мотиваційну та стимулюючу функції, послаблює зацікавленість працівників у підвищенні кваліфікації та продуктивності праці. В цих умовах роботодавці часто змушені компенсувати недостатню заробітну плату неформальними виплатами, що сприяє поширенню тінізації ринку праці та зменшенню надходжень до державних і соціальних фондів.

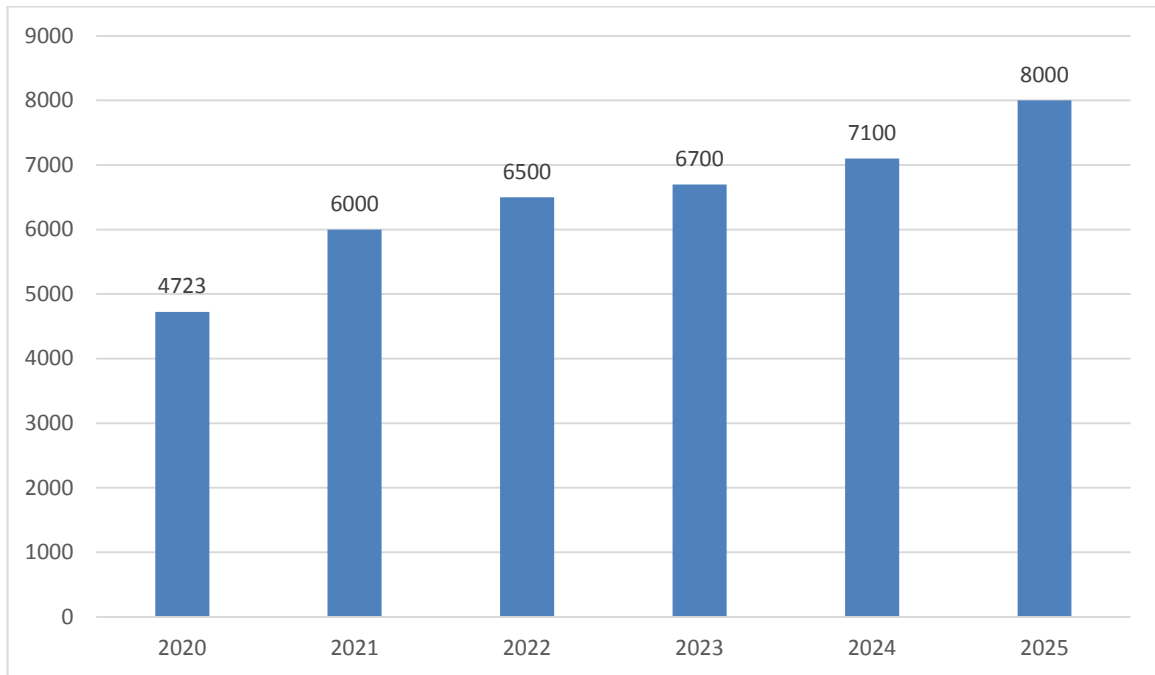

Рис. 2.3. Динаміка величини мінімальної заробітної плати у 2020-2025 рр. за даними на початок року, грн*

*Побудовано автором за даними [10].

Крім того, низький рівень мінімальної зарплати поглиблює регіональні диспропорції та посилює трудову міграцію, оскільки значна частина працездатного населення розглядає виїзд за кордон як спосіб забезпечення більш високого стандарту життя. Це створює додатковий тиск на систему соціального захисту та державний бюджет, адже зменшується кількість платників податків і соціальних внесків, а потреба в соціальній підтримці для вразливих груп лише зростає.

У контексті євроінтеграції важливим завданням стає наближення мінімальної заробітної плати до реального прожиткового мінімуму та європейських підходів до забезпечення гідної оплати праці. Це потребує комплексного перезавантаження політики доходів, активізації ринку праці, підвищення продуктивності економіки та створення умов для чесної конкуренції між роботодавцями.

Зміна розміру мінімальної зарплати вплинуло й на пенсійне забезпечення, адже розмір мінімальної пенсії завжди прив'язаний до величини прожиткового

мінімуму для непрацевдатних осіб. Аналіз динаміки мінімальної пенсії за 2020-2025 рр. (рис. 2.4) демонструє зростання на 14,4%, однак цей приріст також є недостатнім у порівнянні з темпами подорожчання товарів та послуг. Це означає, що навіть за умов зростання номінальних виплат реальна купівельна спроможність пенсіонерів продовжує зменшуватися.

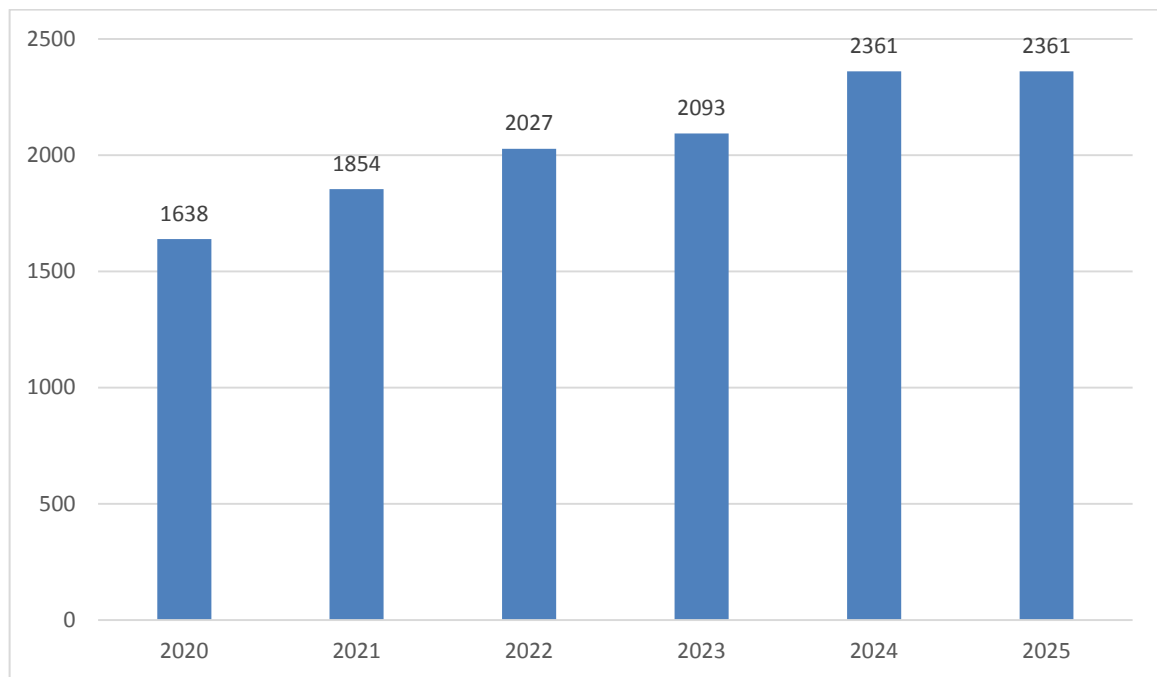

Рис. 2.4. Динаміка величини мінімальної пенсії за віком у 2020-2025 рр., грн*

*Побудовано автором за даними [10].

Попри позитивну тенденцію збільшення номінальних соціальних виплат, рівень соціального захисту залишається недостатнім для забезпечення гідного життя. Однією з ключових проблем є розрив між офіційними соціальними стандартами та фактичними потребами населення. В умовах високої інфляції та економічної нестабільності цей розрив поглиблюється, що потребує комплексного оновлення підходів до формування соціальних стандартів й удосконалення механізмів державної підтримки.

Поглиблений аналіз сучасного рівня соціального захисту населення свідчить, що ефективність соціальної політики значною мірою визначається не лише абсолютними розмірами соціальних виплат, а й їх відповідністю реальній

вартості життя. З огляду на високий рівень інфляційного тиску у 2022-2025 рр., спричиненого збройною агресією проти України, порушенням логістичних зв'язків, зміною структури споживання та зростанням цін на імпортовані товари, соціальні стандарти втрачають свою реальну купівельну спроможність набагато швидше, ніж зростають номінальні показники державної підтримки.

У таких умовах соціальний захист дедалі більше перетворюється на інструмент компенсації втрат населення, а не на механізм забезпечення розвитку та підвищення добробуту. Значна частина громадян, особливо пенсіонери, внутрішньо переміщені особи, малозабезпечені сім'ї та особи з інвалідністю, перебувають у стані підвищеної вразливості, що потребує комплексної державної відповіді. Крім того, істотно зросло навантаження на систему соціального захисту внаслідок оновлення соціальних реєстрів, зростання кількості отримувачів допомоги та необхідності перерозподілу бюджетних ресурсів на користь військових та оборонних потреб.

Особливу увагу слід звернути на те, що інфляційні процеси сильно диференційовано впливають на різні групи населення. Найбільше страждають домогосподарства з низькими доходами, оскільки їхні витрати значною мірою спрямовані на продукти харчування та комунальні послуги, ціни на які зростають найшвидше. Низька еластичність цих витрат робить підвищення пенсій і соціальних допомог менш відчутним.

Додатковим викликом для України є масштабне скорочення робочої сили внаслідок міграції, мобілізації та демографічного старіння. Це створює ризики для перспектив підвищення стабільності пенсійної системи, оскільки зменшується кількість платників єдиного соціального внеску (ЄСВ), а частка отримувачів пенсій неухильно зростає. Така демографічна диспропорція ускладнює фінансування солідарної пенсійної системи та потребує переходу до багаторівневого пенсійного забезпечення, включно з накопичувальною складовою.

Важливо відзначити й необхідність модернізації системи соціальних реєстрів. З 2023 року в Україні активізовано процес створення Єдиного

соціального реєстру, що дозволяє централізувати дані про отримувачів соціальних виплат і покращити адресність допомоги. Проте впровадження таких платформ вимагає додаткових ресурсів, високого рівня кіберзахисту та уніфікації інформаційних систем між усіма інституціями соціальної сфери.

Значний вплив на рівень соціального захисту мають регіональні диспропорції. Внаслідок повномасштабної війни частина населення втратила доступ до соціальних послуг, особливо у прифронтових і тимчасово окупованих територіях. Це потребує розширення мережі мобільних центрів надання соціальної допомоги, створення цифрових сервісів, які дозволяють отримувати послуги дистанційно, та посилення співпраці з міжнародними гуманітарними організаціями.

Важливо підкреслити, що ефективність соціального захисту залежить не лише від фінансового наповнення системи, а й від прозорості та справедливості розподілу ресурсів. У цьому аспекті ключовими залишаються:

- забезпечення адресності допомоги лише тим, хто її потребує;
- скорочення дублювання соціальних програм;
- мінімізація зловживань через цифрові інструменти верифікації;
- оптимізація функцій соціальних служб та їх адаптація до воєнних і повоєнних реалій.

Узагальнюючи, можна зазначити, що система соціального захисту України у 2020-2025 рр. зазнає значних структурних трансформацій, викликаних кризовими явищами та глобальними і внутрішніми змінами. Попри обмеженість фінансових ресурсів, держава зберігає пріоритетність соціальних виплат і здійснює поступове підвищення соціальних стандартів. Проте існує нагальна потреба в комплексній модернізації системи соціального захисту, підвищенні адресності та ефективності використання бюджетних коштів з врахуванням вимог тотальної цифровізації економіки.

2.2. Оцінка ефективності реалізації соціальної політики держави

Оцінка ефективності реалізації соціальної політики держави є ключовим інструментом визначення результативності соціальних програм, їхньої відповідності потребам населення та здатності забезпечувати соціальну стабільність у суспільстві. Ефективність соціальної політики визначається не лише обсягами фінансування, а й тим, наскільки реально досягаються задекларовані цілі: зниження рівня бідності, забезпечення соціальної справедливості, підтримка вразливих груп, підвищення доступності послуг, розвиток людського капіталу та зміцнення соціальної безпеки. У сучасних умовах економічної нестабільності, воєнного стану, демографічних зрушень і масштабної внутрішньої міграції оцінювання ефективності набуває особливої актуальності, адже дозволяє виявити слабкі місця політики та сформулювати реалістичні напрями її модернізації.

Одним із ключових критеріїв оцінки є ступінь відповідності соціальних стандартів реальним потребам населення. У 2020-2025 рр. зростання прожиткового мінімуму, мінімальної зарплати й пенсій істотно відставало від темпів інфляції, що свідчить про зниження фактичної купівельної спроможності соціальних виплат. Це означає, що номінальні показники не відображають реального рівня забезпеченості громадян і не гарантують достатності доходів для покриття споживчих потреб. Такий розрив між нормативними та фактичними стандартами є індикатором низької результативності соціальної політики з точки зору справедливості та адекватності підтримки.

Важливим аспектом оцінки є адресність соціальних програм. Попри поступове впровадження цифрових реєстрів, система соціальної допомоги все ще залишається схильною до дублювання функцій, недостатньої верифікації отримувачів та ризиків потрапляння підтримки до осіб, які не потребують її в першу чергу. Недостатній рівень адресності суттєво знижує ефективність використання бюджетних ресурсів, особливо в умовах обмежених можливостей держави під час війни.

Важливим індикатором результативності є доступність і якість соціальних послуг. У регіонах, що постраждали від бойових дій, доступ до соціальної інфраструктури обмежено, що негативно впливає на можливість населення отримувати необхідну допомогу. Успішною практикою є розширення цифрових сервісів («Дія», електронні соціальні реєстри), які значною мірою підвищили доступність послуг, однак процес цифровізації ще не є завершеним. Недостатня матеріальна база соціальних служб, кадровий дефіцит та нерівномірність навантаження обмежують їх здатність забезпечувати високий рівень підтримки.

Ефективність реалізації соціальної політики значною мірою залежить від фінансової стійкості системи соціального захисту, зокрема пенсійного та страхових фондів. Демографічне старіння, зменшення кількості платників ЄСВ та збільшення частки отримувачів пенсій створюють загрози дефіциту солідарної системи. Воєнні дії посилюють ці ризики: міграція, мобілізація, руйнування підприємств зменшують надходження до соціальних фондів, водночас збільшується кількість отримувачів допомоги. У таких умовах ефективність політики полягає у здатності забезпечувати виплати без нарощування критичного бюджетного навантаження.

Отже, ефективність реалізації соціальної політики держави у 2020-2025 рр. є обмеженою через низку системних викликів: інфляційне знецінення соціальних стандартів, недостатню адресність програм, нерівномірну доступність соціальних послуг, демографічні диспропорції та зростання навантаження в умовах війни. Разом із тим, запровадження цифрових сервісів, створення єдиних реєстрів, модернізація соціальної інфраструктури та орієнтація на європейські стандарти підтримки свідчать про поступове підвищення інституційної спроможності соціальної системи. Для підвищення результативності політики необхідні комплексні реформи, спрямовані на оновлення соціальних стандартів, зміцнення фінансової стійкості, удосконалення адресності та розширення доступу до якісних послуг.

Проаналізуємо динаміку соціальних видатків зведеного бюджету України за 2019-2023 рр. (рис. 2.5).

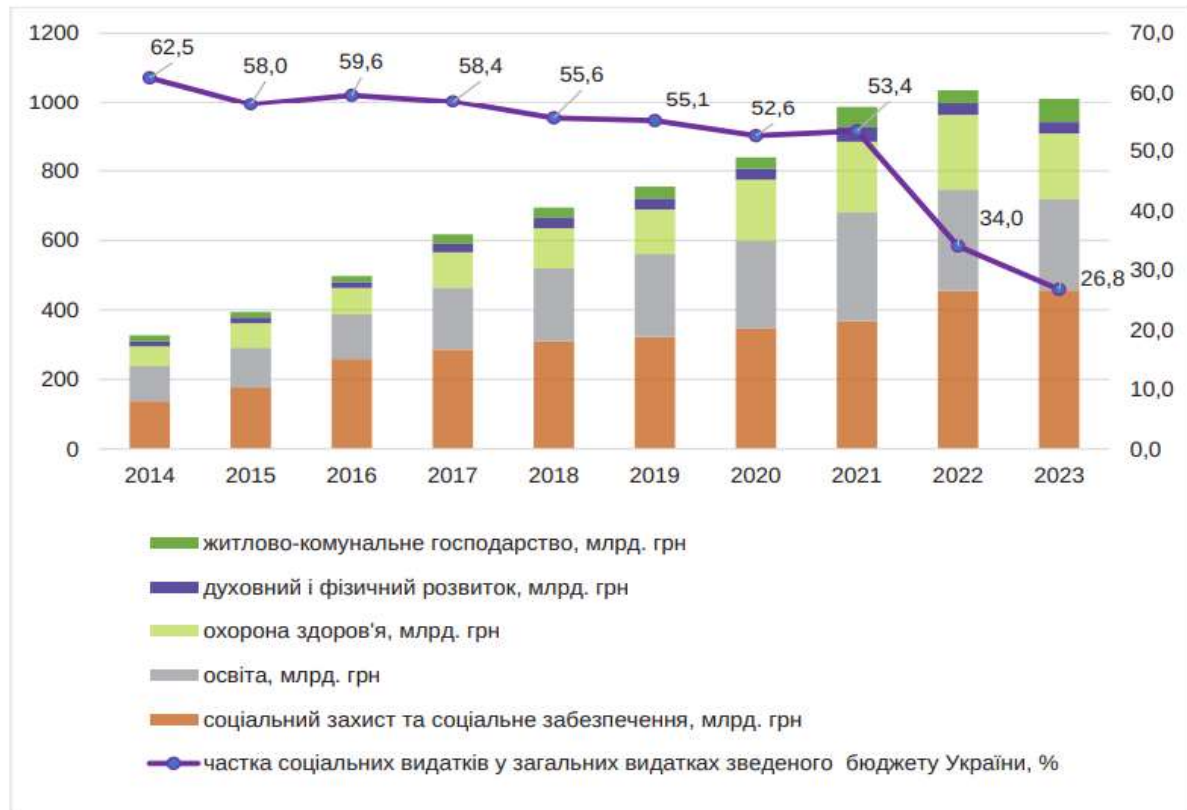

Рис. 2.5. Динаміка соціальних видатків та їх частки у загальних видатках зведеного бюджету України впродовж 2014-2023 рр.

Аналіз динаміки соціальних видатків у зведеному бюджеті України протягом 2014-2023 рр. засвідчує суттєву трансформацію пріоритетів державної фінансової політики в умовах зростаючих соціально-економічних викликів. У досліджуваній період спостерігається сталий номінальний приріст обсягів фінансування ключових соціальних сфер – охорони здоров'я, освіти, соціального захисту та соціального забезпечення, а також житлово-комунального господарства. Найбільше зростання демонструють саме видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, що свідчить про посилення ролі держави у підтримці найбільш уразливих категорій населення, особливо в умовах економічної нестабільності та воєнних ризиків.

Помітним є також розширення фінансування сфери охорони здоров'я, що обумовлено як реформою медичної системи, так і додатковими потребами,

пов'язаними з пандемією COVID-19 та воєнною агресією РФ. Зростання видатків на освіту та житлово-комунальне господарство є більш помірним, однак загальна позитивна динаміка відображає необхідність підтримки базових соціальних інфраструктур держави. При цьому особливу увагу привертає тенденція зниження частки соціальних видатків у загальних видатках зведеного бюджету: з понад 62 % у 2014 р. до 26–34 % у 2022–2023 рр. Така динаміка свідчить про суттєве перерозподілення ресурсів на користь оборонного сектору та критичної інфраструктури, що є об'єктивним наслідком воєнного стану.

Таким чином, попри зростання абсолютних обсягів соціальних видатків, їх відносна частка у структурі бюджету скорочується, що свідчить про обмеження можливостей держави забезпечувати колишній рівень соціальних гарантій. Зростання соціальних потреб населення, погіршення добробуту домогосподарств, внутрішня міграція та руйнування інфраструктури формують додатковий тиск на систему соціального захисту. За цих умов ефективність соціальної політики визначається не лише масштабами фінансування, а й якістю його використання, адресністю програм, цифровізацією соціальних сервісів та здатністю держави швидко адаптуватися до багатовимірних кризових змін.

Проаналізуємо динаміку структуру видатків на соціальний захист, що дає змогу визначити ті сфери життя населення, на які припадає найбільший обсяг соціальних виплат (табл. 2.1).

Аналіз структури видатків Державного бюджету України на соціальний захист у 2023 році свідчить про виразну пріоритетність пенсійного забезпечення в загальній системі соціальних фінансів. Згідно з даними таблиці, на пенсійні виплати спрямовано 273 млрд грн, що становить 58,32% усіх витрат на соціальний захист. Така домінування пенсійного напрямку в бюджеті пояснюється значною чисельністю осіб пенсійного віку, демографічними змінами, а також хронічним дефіцитом Пенсійного фонду, який покривається за рахунок бюджетних трансфертів. Це свідчить про високе фінансове

навантаження солідарної пенсійної системи та підтверджує нагальну потребу в її структурній модернізації.

Таблиця 2.1

Розподіл витрат Держбюджету України на різні сектори соціального захисту в 2023 році [12]

Сектор соціального захисту	Опис	Витрати (млрд. грн.)	Відсоток від загальних витрат
Пенсії	Пенсійна система забезпечує виплати населенню	273 млрд.	58.32 %
Допомога сім'ям, дітям та молоді	Соціальна допомога родинам у складних життєвих обставинах	24,35 млрд.	5.19 %
Ветерани війни та праці	Соціальна допомога ветеранам війни та праці	2,07 млрд.	0.44 %
Соціальна підтримка непрацездатних	Надання фінансової підтримки та послуг для непрацездатних осіб	3,63 млрд.	0.77 %
Житло	Фінансування осіб яким потрібна допомога у вирішенні житлового питання	13,64 млрд.	2.91 %
Соціальний захист інших категорій населення	Різноманітні програми та підтримки інших категорій населення	151, 67 млрд.	32.32 %

Витрати на соціальний захист інших категорій населення займають друге місце у структурі соціальних видатків – 151,67 млрд грн або 32,32%. Цей блок включає розгалужену систему виплат і програм для різних соціально вразливих груп, що відображає зростаючу потребу у комплексній підтримці населення в умовах воєнного стану, внутрішньої міграції та економічної нестабільності. Порівняно з попередніми роками, саме тут спостерігається найбільша варіативність за напрямками фінансування.

Витрати на соціальну допомогу сім'ям із дітьми та молоді становили 24,35 млрд грн (5,19%). Хоча частка цього напрямку є значно нижчою за пенсійну, його значення для демографічної політики держави та підтримки родин у кризових умовах є стратегічним. Низька частка фінансування може

свідчити про обмеженість ресурсів бюджету, що особливо помітно у воєнний період.

Порівняно невеликі обсяги фінансування спрямовано на підтримку ветеранів війни та праці (2,07 млрд грн або 0,44%), а також на соціальну допомогу непрацездатним особам (3,63 млрд грн або 0,77%). Незважаючи на незначну частку, ці напрями мають критичне значення в контексті повномасштабної війни, адже державі необхідно забезпечувати реабілітацію, підтримку осіб з інвалідністю внаслідок бойових дій та соціалізацію ветеранів. Низькі обсяги фінансування можуть вказувати на недостатню бюджетну спроможність у цій сфері та потребу в залученні додаткових джерел, зокрема міжнародних партнерів.

Видатки на житлові програми становлять 13,64 млрд грн (2,91%) і пов'язані з фінансуванням житла для пільгових категорій населення, передусім військовослужбовців, ВПО та осіб, що втратили житло внаслідок бойових дій. Попит на житлову підтримку значно перевищує наявні ресурси, що створює додатковий соціальний тиск і вимагає розширення програм відновлення житлового фонду.

Загалом структура соціальних видатків у 2023 році демонструє суттєву концентрацію ресурсів на пенсійному забезпеченні та підтримці широкої категорії соціально вразливих груп, тоді як інші напрями соціальної політики фінансуються в обмежених обсягах. Це відображає як демографічні тенденції, так і пріоритети держави у воєнний час, проте одночасно вказує на необхідність удосконалення механізмів адресності, модернізації системи соціальних стандартів та підвищення ефективності розподілу бюджетних коштів.

Аналіз структури видатків Пенсійного фонду України у 2023 році показує домінування пенсійних виплат у загальному обсязі фінансування, що є характерною особливістю української моделі соціального забезпечення. Найбільша частка видатків (437 млрд грн) спрямована на фінансування пенсій за нормами Закону «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Таблиця 2.2

Динаміка структури витратів Пенсійного фонду України в 2023 році [12]

Сектор соціального захисту	Опис	Витрати (млрд. грн.)
Пенсії	Виплата пенсій згідно Закону “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”	437 млрд.
	Виплата пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами	223,24 млрд.
Забезпечення військовослужбовців	Пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу в частині розміру пенсії із солідарної системи	8,49 млрд.
Соціальна підтримка непрацездатних	Надання фінансової підтримки та послуг для непрацездатних осіб	15,97 млрд.
Житло	Фінансування осіб яким потрібна допомога у	35,42 млрд.
Нещасні випадки	Страхові виплати внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання	12,2 млрд.

Такий обсяг ресурсів, акумульований на базові пенсійні виплати, свідчить про високу соціальну залежність населення від солідарної системи та демонструє її критичну роль у забезпеченні мінімального рівня життя для осіб похилого віку. Одночасно це підтверджує значне навантаження на державний бюджет, яке щороку посилюється через демографічне старіння, зростання кількості пенсіонерів та незбалансованість між платниками ЄСВ і отримувачами пенсій.

Другою за обсягом є стаття витрат на пенсії, надбавки та підвищення, призначені за різними пенсійними програмами, що складає 223,24 млрд грн. Висока частка цього напрямку пояснюється значною кількістю спеціальних пенсій, доплат і компенсацій, які компенсують соціальні ризики окремих категорій громадян. В умовах воєнного стану такі видатки набувають

додаткового значення, оскільки забезпечують підтримку громадян, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Порівняно менші, але соціально значущі ресурси спрямовано на забезпечення військовослужбовців – 8,49 млрд грн. Ця категорія видатків охоплює пенсійне забезпечення осіб офіцерського та рядового складу, що частково фінансується зі солідарної системи. Зростання потреб у підтримці військовослужбовців є закономірним результатом тривалих бойових дій, однак нинішній рівень фінансування свідчить про обмеженість можливостей Пенсійного фонду та необхідність посилення спеціальних програм державної підтримки військових.

Соціальна підтримка непрацездатних, яка становить 15,97 млрд грн, відображає важливість забезпечення мінімальних соціальних гарантій для осіб, які не можуть самостійно забезпечити власний добробут. Хоча ця частка є відносно невеликою, вона має ключове значення для підтримки основних груп соціальної вразливості — осіб з інвалідністю, самотніх громадян похилого віку та інших непрацездатних осіб.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Умови воєнного стану спричинили докорінні зміни функціонування соціальної сфери та визначили нові вектори державної соціальної політики. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації стало безпрецедентним шоком для соціально-економічної системи України, що зумовило потребу у швидкому перегляді підходів до захисту населення, перерозподілу бюджетних ресурсів, модернізації соціальної інфраструктури та адаптації механізмів соціального забезпечення до надзвичайних умов. Соціальна політика набула характеру кризового регулювання, спрямованого не лише на забезпечення базових соціальних гарантій, а й на підтримку життєстійкості суспільства, збереження людського капіталу, відновлення соціальної стабільності та підготовку до повоєнної реконструкції держави.

Водночас війна загострила довготривалі структурні проблеми соціальної сфери, зокрема нерівномірність доступу до соціальних послуг, низький рівень адресності соціальної допомоги, дефіцит соціальних фондів, регіональні диспропорції, старіння населення та високий рівень бідності. Тому трансформація соціальної політики в сучасних умовах має базуватись на інтеграції короткострокових антикризових заходів і довгострокових реформ, спрямованих на розвиток стійких, фінансово збалансованих, інклюзивних та технологічно модернізованих соціальних інститутів.

Одним із центральних напрямів трансформації соціальної політики є розширення та удосконалення механізмів підтримки осіб, що найбільше постраждали від війни: внутрішньо переміщених осіб (ВПО), ветеранів, військовослужбовців, осіб, що втратили житло, членів сімей загиблих, громадян, які перебувають у складних життєвих обставинах. Масштабні переміщення населення, руйнування інфраструктури, втрата засобів існування

та необхідність соціальної адаптації створили безпрецедентне навантаження на систему соціального захисту.

Підтримка ВПО стала однією з ключових функцій держави. Нові механізми соціальних виплат, компенсацій за оренду житла, інтеграційних програм, працевлаштування та доступу до освіти для дітей ВПО сформували основу для стабілізації соціального становища мільйонів громадян. Проте, значний дефіцит ресурсів, нерівномірність доступу до послуг у різних регіонах та обмеженість інфраструктури вимагають подальшого удосконалення політики інтеграції ВПО у приймаючі громади.

Паралельно формується нова система підтримки ветеранів та військовослужбовців. Вона охоплює не лише фінансові виплати, а й реабілітаційні програми, психологічну допомогу, відновлювальні послуги, допомогу у професійній перепідготовці та працевлаштуванні. Створення інституту ветеранського міністерства стало ключовим етапом в інституціоналізації політики підтримки ветеранів, однак її реальна ефективність залежатиме від інтеграції медичних, соціальних, реабілітаційних і освітніх програм у єдину комплексну систему.

Однією з найгостріших проблем соціальної політики є низький рівень адресності соціальних виплат. Значна частина допомоги потрапляє не до тих, хто її справді потребує, що зменшує ефективність використання бюджетних ресурсів. Умови війни та дефіцит коштів актуалізували необхідність запровадження інструментів точного таргетування соціальної підтримки.

Важливими напрямками трансформації є:

- створення Єдиного соціального реєстру, що забезпечить централізацію даних про отримувачів соціальних виплат;
- впровадження електронної верифікації доходів;
- удосконалення механізму моніторингу потреб домогосподарств;
- інтеграція соціальних даних із базами Державної податкової служби, Пенсійного фонду та інших інституцій.

Перехід до моделі «соціальної підтримки, заснованої на реальних доходах і потребах» дозволить зменшити дублювання програм, оптимізувати соціальні видатки та підвищити їх результативність.

У воєнний та повоєнний період саме адресність соціальної політики стає критичним механізмом забезпечення соціальної справедливості, стабільності та економічної життєздатності держави.

Цифровізація стала одним з найважливіших векторів трансформації соціальної політики. Запуск цифрових платформ («Дія», електронні кабінети для ВПО, автоматизовані соціальні реєстри) значно спростило доступ населення до соціальних послуг та дозволило прискорити призначення допомоги. У період війни цифрові сервіси забезпечили безперебійність роботи соціальної інфраструктури навіть в умовах переміщення державних служб, пошкодження будівель або тимчасової окупації окремих територій.

Основні переваги цифрової трансформації включають:

- автоматизацію процедур;
- підвищення прозорості призначення виплат;
- мінімізацію корупційних ризиків;
- скорочення часу отримання послуг;
- зменшення адміністративного навантаження на громадян і працівників соціальних служб.

У довгостроковій перспективі цифровізація створює можливості для глибшої аналітики соціальних даних, прогнозування потреб та розробки інноваційних моделей соціальної політики.

Пенсійна система України залишається однією з найбільш фінансово вразливих сфер соціальної політики. Дефіцит Пенсійного фонду, демографічне старіння населення, зменшення кількості платників ЄСВ, міграційні процеси та воєнні втрати істотно посилюють навантаження на солідарну систему. У 2023 році пенсії становили найбільшу частку соціальних видатків, що свідчить про низьку стійкість моделі та потребу у модернізації.

Перспективними напрямками реформи є:

- запровадження накопичувального рівня пенсійної системи;
- розвиток добровільного пенсійного страхування;
- забезпечення цифрового обліку трудового стажу;
- посилення контролю за сплатою ЄСВ;
- інтеграція ветеранів та осіб з інвалідністю в спеціальні пенсійні програми;
- розробка механізмів фінансової стійкості у повоєнний період.

Війна посилила потребу у реформі, адже солідарна система зазнала удару через мобілізацію, міграцію та втрату частини економічно активного населення.

Війна спричинила різке падіння зайнятості, закриття підприємств, міграцію робочої сили та зростання безробіття. Тому одним із головних напрямів трансформації соціальної політики є відновлення ринку праці та створення умов для активізації людського капіталу.

Ключові напрями реформування включають:

- модернізацію Державної служби зайнятості;
- запровадження програм перекваліфікації для ветеранів, ВПО та демобілізованих;
- стимулювання роботодавців до створення робочих місць;
- підтримку малого та середнього бізнесу;
- розвиток системи грантів на самозайнятість та підприємництво;
- подолання тінізації ринку праці.

У повоєнний період ринок праці стане основою економічного відновлення, а ефективна соціальна політика повинна забезпечувати гнучкі механізми повернення населення до трудової діяльності.

Руйнування житла – одна з найбільших соціальних проблем воєнного часу. Мільйони громадян втратили домівки або потребують тимчасового житла. Тому трансформація соціальної політики має включати модернізацію механізмів житлової підтримки.

Пріоритетними стають:

- компенсації за зруйноване житло;

- програми «ЄВідновлення»;
- державні програми кредитування для ВПО та військових;
- розвиток муніципального житлового фонду;
- реконструкція житлової інфраструктури.

Житлова політика стає ключовим елементом соціальної стабільності та інтеграції громадян у громади.

Воєнний стан поставив вимогу переглянути організаційну структуру соціальних інституцій та підвищити їх стійкість. Реформа соціальної політики включає: децентралізацію соціальних послуг; створення інтегрованих центрів надання соціальної допомоги; розвиток мобільних соціальних команд; удосконалення кризового реагування; запровадження системи управління соціальними ризиками.

Важливою є також інтеграція міжнародних гуманітарних організацій у систему соціального забезпечення в умовах війни, що посилює ресурсну базу держави.

Україна поступово адаптує свою соціальну політику до стандартів Європейського Союзу. Воєнний стан не зупинив цей процес, а навпаки — прискорив реформування соціальних інститутів відповідно до європейських вимог.

Серед ключових напрямів євроінтеграції: впровадження європейських стандартів соціального захисту; адаптація трудового законодавства; розвиток соціального діалогу; дотримання принципів Європейського соціального хартії; адаптація системи соціальних послуг до європейської моделі; забезпечення рівного доступу до соціальних прав.

Євроінтеграційний вектор сприятиме підвищенню якості соціальної політики та створенню більш стійкої, адресної й інклюзивної системи захисту населення.

Трансформація соціальної політики України в умовах воєнного стану стала ключовою передумовою збереження життєстійкості держави та підтримки населення. Війна виявила як сильні сторони системи соціального

захисту, так і її структурні слабкості, що потребують глибокої модернізації. Основними напрямками трансформації є підтримка вразливих груп, модернізація соціальних інститутів, цифровізація, удосконалення адресності допомоги, реформа пенсійної системи, відновлення ринку праці, розвиток житлової політики та інституціональна адаптація до умов війни. Подальший розвиток соціальної політики має базуватися на принципах стійкості, справедливості, адресності, європейських стандартах і цифрових технологіях, що забезпечить її ефективність у процесі повоєнного відновлення України.

Повномасштабна воєнна агресія проти України зумовила докорінне переосмислення ролі та функціональних пріоритетів соціальної політики держави. Соціальна сфера в умовах війни опинилася під безпрецедентним тиском, який проявився в різкому зростанні соціальних ризиків, появі нових масштабних груп соціальної вразливості, руйнуванні інфраструктури, вимушеній міграції населення та посиленні навантаження на систему соціального захисту. У цих умовах соціальна політика набула характеру кризового регулювання, спрямованого не лише на виконання базових соціальних функцій, а й на забезпечення життєстійкості суспільства, підтримку громадян, які зазнали втрат, а також на стабілізацію соціально-економічної системи в умовах воєнних і повоєнних трансформацій. Трансформація соціальної політики є не просто реакцією на поточні виклики, а важливим стратегічним напрямом розвитку держави, спрямованим на формування модернізованої, інклюзивної та фінансово стійкої моделі соціального забезпечення.

Одним із найважливіших векторів трансформації є переорієнтація соціальної політики на підтримку осіб, що найбільше постраждали від війни. Мільйони внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, військовослужбовців, громадян, які втратили житло чи засоби існування, потребують не лише одноразової грошової допомоги, а комплексної, довгострокової, інтегрованої підтримки. У процесі трансформації соціальної політики саме ця група населення стала центральним фокусом державної уваги, адже їхній стан

визначає загальний соціальний баланс, стабільність громад та перспективи відновлення. Сучасна система соціальної підтримки поступово відходить від підходу, заснованого виключно на фінансових виплатах, і переходить до моделі комплексного супроводу, що включає соціальні, психологічні, правові, житлові, медичні та реабілітаційні послуги. Водночас недостатність ресурсів, нерівномірність доступу до соціальних послуг і перевантаженість соціальних служб вимагають подальшого вдосконалення механізмів підтримки вразливих груп.

Важливого значення набуває трансформація системи адресності соціальних виплат. Низький рівень адресності, притаманний попередній моделі соціальної підтримки, призводив до того, що значна частка ресурсів витрачалася неефективно, а деякі програми дублювали одна одну. В умовах воєнного дефіциту бюджетних коштів проблема точного таргетування соціальної допомоги стала критично важливою. Одним із ключових інструментів модернізації є створення Єдиного соціального реєстру, який забезпечує централізований облік усіх отримувачів соціальних виплат і дозволяє уникати дублювань та зловживань. Інтеграція соціальних даних з інформаційними системами Пенсійного фонду, Державної податкової служби та інших державних інституцій формує підґрунтя для більш справедливого й ефективного розподілу соціальних ресурсів. Завдяки електронній верифікації доходів та майнового стану посилюються можливості держави точно визначати тих, хто реально потребує допомоги, що значною мірою підвищує ефективність соціальних програм.

Цифровізація соціальної сфери стала одним із найпотужніших трансформаційних процесів, активізованих у період війни. Через необхідність забезпечення безперервності державного управління та доступності соціальних послуг, навіть у ситуаціях переміщення населення, руйнування будівель чи тимчасової окупації територій, цифрові сервіси перетворилися на ключовий інструмент соціальної політики. Платформа «Дія» стала важливим засобом оперативного оформлення соціальних виплат, компенсацій за зруйноване

житло, оформлення статусу чи подачі заяв на соціальні послуги. Цифрові канали надали можливість громадянам отримувати підтримку без черг, бюрократії та зайвих процедур, що в умовах війни стало життєво необхідним. Окрім того, цифровізація сприяє зменшенню корупційних ризиків, автоматизації процесів, підвищенню прозорості та ефективності роботи соціальних служб. У довгостроковій перспективі цифрова трансформація має створити основу для побудови інноваційної, даних-орієнтованої моделі соціального забезпечення.

Пенсійна система України також потребує глибокої трансформації в умовах війни. Фінансова нестійкість солідарної системи, демографічне старіння, зменшення кількості платників ЄСВ, зростання кількості пенсіонерів, а також значні втрати серед працездатного населення становлять комплексний виклик. Війна прискорила необхідність реформування пенсійної моделі, зокрема впровадження накопичувального рівня, розвитку добровільного пенсійного страхування, покращення адміністрування ЄСВ, повної цифровізації обліку трудового стажу та забезпечення інтегрованої підтримки ветеранів і осіб, що отримали інвалідність унаслідок бойових дій. Водночас стабільність пенсійної системи у повоєнний період вимагатиме не лише фінансових інструментів, а й активної участі ринку праці, розвитку зайнятості та удосконалення економічної структури країни.

Ринок праці зазнав значних змін під впливом воєнних подій. Масштабна міграція, скорочення підприємств, зростання безробіття, зміна професійної структури працездатного населення та інтенсифікація процесів релокації виробництв створили нове середовище для формування соціально-трудової політики. Потреба в адаптації військовослужбовців, ветеранів та ВПО до мирного ринку праці визначає важливість розширення програм перекваліфікації, професійного навчання, грантової підтримки підприємництва, розвитку гнучких форм зайнятості та модернізації Державної служби зайнятості. У довгостроковому вимірі ринок праці має стати основним каталізатором економічного відновлення, а соціальна політика — ключовим

інструментом створення умов для повернення населення до продуктивної діяльності.

Війна висунула на перший план також житлову політику держави. Масштабні руйнування житлового фонду, втрата домівок, переміщення населення та необхідність інтеграції переселенців у громади зумовили потребу у формуванні нової моделі житлової підтримки. Програми компенсації за зруйноване житло, відновлення житлової інфраструктури, реалізація «ЄВідновлення», пільгове кредитування, розвиток муніципального житлового фонду та модернізація житлових субсидій – усе це формує сучасний комплекс соціальної житлової політики. У повоєнний період саме житлова політика відіграватиме ключову роль у забезпеченні стабільності домогосподарств і відновленні територіальних громад.

Інституційна трансформація соціальної політики включає структурні зміни у системі управління соціальним захистом та підвищення спроможності соціальних інституцій діяти у кризових умовах. Децентралізація соціальних послуг, створення інтегрованих центрів у громадах, розвиток мобільних соціальних бригад, посилення співпраці між державними та місцевими органами, залучення міжнародних гуманітарних організацій — ці процеси спрямовані на формування гнучкої, клієнтоорієнтованої, адаптованої інституційної системи. Не менш важливим є створення ефективної моделі кризового реагування, здатної оперативно забезпечувати підтримку населенню під час надзвичайних ситуацій і воєнних загроз.

Євроінтеграційний вектор трансформації соціальної політики спрямований на адаптацію українських соціальних стандартів до вимог ЄС. У воєнних умовах цей процес набуває особливого значення, оскільки європейські підходи до соціального забезпечення базуються на принципах гідності, рівності, соціальної справедливості, прозорості та інклюзії. Україна поступово приводить у відповідність соціальне законодавство, трудові стандарти, механізми соціального діалогу, стандарти надання соціальних послуг, підходи до захисту вразливих груп, систему пенсійного та соціального страхування.

Європейська модель соціальної політики забезпечує збалансоване поєднання економічних стимулів та соціальних гарантій, що є ключовим орієнтиром для модернізації української системи у повоєнний період.

Отже, трансформація соціальної політики України в умовах воєнного стану характеризується багатовимірністю, комплексністю та стратегічною глибиною. Вона охоплює оновлення соціальних інституцій, розбудову сучасної системи підтримки постраждалих від війни, вдосконалення адресності допомоги, цифровізацію, реформу пенсійної системи, відновлення ринку праці, розвиток житлової політики та інтеграцію до європейських стандартів. Усі ці процеси спрямовані на формування стійкої, справедливої, інклюзивної та фінансово збалансованої моделі соціальної політики, здатної забезпечити соціальну безпеку населення, підтримати повоєнну реконструкцію та сприяти довгостроковому соціально-економічному розвитку України.

ВИСНОВКИ

1. Соціальна політика як багатовимірна система поєднує механізми регулювання доходів, зайнятості, соціального захисту, страхування, охорони здоров'я, освіти та забезпечення соціальної безпеки. Визначення її поняття та складових дає можливість окреслити основні напрями державного впливу на суспільні процеси й зрозуміти, що соціальна політика охоплює не лише розподіл матеріальних ресурсів, а й формування соціальних стандартів, розвиток людського капіталу та нівелювання ризиків, які загрожують добробуту громадян. Розгляд механізмів формування та реалізації соціальної політики засвідчив, що її ефективність залежить від узгодженості цілей, фінансових можливостей держави, нормативно-правового забезпечення, рівня децентралізації та здатності інституцій оперативно реагувати на зміни соціальних потреб.

2. Узагальнення функцій і принципів соціальної політики показало, що держава виконує як регулятивну, так і захисну, розподільчу та стабілізаційну роль, орієнтуючись на забезпечення соціальної справедливості, адресності, доступності, солідарності та правової визначеності. Поєднання цих принципів створює основу для формування ефективною, інклюзивною та соціально орієнтованою державною політики. Теоретичний аналіз продемонстрував, що соціальна політика є не статичним інститутом, а динамічною системою, яка змінюється під впливом економічних, демографічних, політичних і воєнних чинників. Саме тому глибоке теоретичне обґрунтування її змісту та механізмів є необхідною передумовою для подальшого дослідження практичних аспектів, оцінки ефективності діючих програм та визначення стратегічних напрямів модернізації соціальної сфери України.

3. Формування соціальної політики держави є складним і багатокомпонентним процесом, що передбачає визначення стратегічних цілей соціального розвитку, аналіз соціальних потреб населення, створення нормативно-правових засад та забезпечення ресурсів для впровадження соціальних програм. На цьому етапі закладаються концептуальні засади

соціального захисту, політики доходів, зайнятості, соціального страхування, охорони здоров'я та інших сфер, що визначають соціальну стабільність суспільства. Важливим є те, що формування соціальної політики відбувається у взаємодії з економічними й політичними умовами, потребує врахування соціальних ризиків, демографічних тенденцій, рівня добробуту населення та спроможності держави забезпечувати соціальні гарантії.

4. Реалізація соціальної політики охоплює практичну діяльність державних і місцевих інституцій, що забезпечують виконання соціальних програм, управління соціальними фондами, надання соціальних послуг та моніторинг їхньої ефективності. Вона базується на дотриманні соціальних стандартів, принципів адресності, доступності та правової визначеності, а також передбачає ефективний розподіл бюджетних ресурсів. Успішна реалізація соціальної політики визначається узгодженістю дій різних органів влади, розвитком цифрових інструментів, прозорістю процедур і здатністю системи оперативно реагувати на соціальні виклики. Таким чином, формування та реалізація соціальної політики є взаємопов'язаними елементами єдиної системи, від ефективності яких залежить соціальна стійкість, добробут населення та здатність держави забезпечувати гідний рівень життя громадян.

5. Проаналізовано тенденції соціального захисту населення в Україні та констатовано, що у 2020-2025 рр. система соціальної підтримки зазнала суттєвих трансформацій під впливом інфляційних процесів, воєнних дій, демографічних змін та зростання потреб населення. Попри поступове підвищення номінальних соціальних стандартів – прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати та пенсій, їх реальний рівень залишався недостатнім для забезпечення гідного життя, оскільки темпи інфляції значно випереджали динаміку доходів громадян. Воєнний стан спричинив різке збільшення навантаження на систему соціального захисту, поглибив регіональні диспропорції та посилив вразливість окремих соціальних груп. У цих умовах пріоритетного значення набуває модернізація соціальних стандартів, підвищення адресності та ефективності державної підтримки,

розвиток цифрових інструментів і зміцнення фінансової стійкості системи соціального захисту як необхідної передумови соціальної стабільності й життєстійкості українського суспільства.

6. Зазначено, що у 2023 році фінансування системи соціального захисту залишається значною складовою бюджетної політики, проте розподіляється нерівномірно між різними секторами. Найбільшу частку становлять пенсійні виплати, що відображає демографічні тенденції та значну залежність населення від державної підтримки. Водночас витрати на допомогу сім'ям із дітьми, підтримку непрацевдатних, забезпечення житлом і програми для ветеранів мають значно менші обсяги, що свідчить про обмеженість ресурсів у цих напрямках та необхідність їх оптимізації й модернізації. Невелика частка фінансування на випадок нещасних випадків та професійних захворювань вказує на недостатній розвиток страхових механізмів соціального ризику. Загалом структура соціальних видатків демонструє високу концентрацію ресурсів на базових виплатах та відставання фінансування інших критично важливих сфер, що підкреслює потребу у підвищенні адресності, розширенні джерел фінансування та удосконаленні інструментів соціальної політики в умовах воєнного та повоєнного періодів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мадалиць В. В. Соціальна функція держави та права людини: механізми захисту в умовах воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. Вип. 1. С. 41–47.
2. Іванісов О. В. Соціальний захист як інструмент забезпечення соціальної безпеки населення України. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2024. № 9 (1). С. 46–50.
3. Руденко О. І. Класифікація механізмів реалізації державної соціальної політики. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2023. № 10. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-10-02-21>.
4. Чуприна С. Державні механізми реалізації соціальної політики в умовах глобалізації. Київський економічний науковий журнал. 2025. № 9. С. 296–301.
5. Приходько І. Формування та реалізація державної соціальної політики в умовах глобальних викликів. Public Administration and Regional Development. 2024. № 18. С. 1122–1140.
6. Спасів Н. Я., Ніпіаліді О. Ю., Квасовський О. Р., Романюк Я. І. Соціально-економічні наслідки повномасштабної війни в Україні: від національних проблем до глобальних викликів. Ефективна економіка. 2025. № 4. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/6215>.
7. Безпаленко О. В. Вектори соціальної політики для України в умовах викликів війни. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. 2022. № 1(4). URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-4-07-04>.
8. Костюк О. В. Реалізація соціальної політики в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України. Соціальне забезпечення та соціальна робота в умовах сучасних викликів : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 15 листопада 2024 року). Хмельницький :

- Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 53-57. URL: <https://univer.km.ua/sites/default/files.pdf>.
9. Юник І. Г. Реалізація сучасної державної соціальної політики в Україні: основні проблеми та стратегічні пріоритети. Право та державне управління. 2023. № 2. URL: <https://doi.org/10.32840/pdu.2023.2.27>.
 10. Підсумки роботи Мінсоцполітики за 2024 рік. URL: <https://www.msp.gov.ua/legislation/regulatory-framework/document-33bf2a93-a17f-4ef3-a303-fc5f44742bda>.
 11. Державні фінанси. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/>.
 12. Стойко О. М. Вплив війни на становлення і розвиток соціальної держави. Актуальні проблеми політики. 2024. Вип. 73. С. 89–98.
 13. Требін М. П. Соціологія війни в Україні: на шляху становлення. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. 2023. № 1 (56). С. 201–219.
 14. Бетлій О. Соціальна політика в Україні у воєнний час. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Липень 2023. 27с.
 15. Славкова О. П. Державна соціальна політика: проблеми та перспективи. Вісник Сумського національного аграрного університету: науковий журнал. Сер. «Економіка і менеджмент». 2021. 1(87). С. 48–52.
 16. Токарський Т. Б. Трансформації соціальної політики в Україні і її проблеми. Економіка та управління національним господарством URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2017-4_0-pages-164_171.pdf.
 17. Herbert O., Petersen K., Starke P. Warfare and Welfare: Military Conflict and Welfare State Development in Western Countries URL: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198779599.001.0001>.
 18. Polinkevych O. The economic consequences of military conflicts: The Ukrainian context. Economic Forum. Vol. 14. № 1. 2024. Pp. 28–39.

19. Мартиненко С. О. Соціальна адаптація учасників воєнних конфліктів як технологія попередження соціальної напруги. Соціальні структури та соціальні відносини. Випуск 12. Том 1. 2020. С. 62–67.
20. Ломакін Г. Система соціально-психологічного супроводу людей, що зазнали наслідків травм війни. Психосоматична медицина та загальна практика. Том 9. 2024. № 2. С. 11–15.
21. Савич В.О. Вплив глобалізації на соціальну безпеку держави. Політикус: наук. журнал. 2020. № 2. С. 163–168.
22. Бурик З. Сучасні виклики реалізації соціальної політики в умовах війни та післявоєнного відновлення та в контексті сталого розвитку. Аспекти публічного управління. 2025. № 13 (2). С. 33–43.
23. Безпаленко О. В. Вектори соціальної політики для України в умовах викликів війни. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. 2022. № 1(4). URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-4-07-04>.
24. Белова І. М., Семенишена Н. В. Суть, основні напрями та функції соціального захисту населення. Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. 2021. № 34. С. 92–106.
25. Беньковський С. Ю., Зелений В. І. Соціально-правові засади стратегії розвитку держави в умовах повномасштабної агресії РФ проти України. Південноукраїнський правничий часопис. 2024. № 1. С. 201–205.
26. Білоусько Т. Ю. Циркулярна економіка в контексті досягнення цілей сталого розвитку. Економіка та суспільство. 2024. № 65. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-52>.
27. Бурлай Т. В., Дмитрук Д. А., Костриця В. І., Левін Р. Я. Політика соціальної якості: теорія та міжнародні підходи в контексті завдань повоєнної реконструкції України. Український соціум. 2022. № 3 (82). С. 9–30.

28. Грень Т. Я. Особливості реалізації політики соціального захисту територій в умовах війни. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. № 6. С. 80–84.
29. Корнієнко М. В. Права людини в умовах воєнного стану: загальноправовий дискурс. Південноукраїнський правничий часопис. 2022. № 1-20, 27–31. URL: <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.1-2.5>.
30. Миколіук С. М. Соціальна допомога та виплати в умовах воєнного стану. Трансформаційні процеси соціально-гуманітарної сфери сучасної України в умовах війни: виклики, проблеми та перспективи: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 2-3 червня), 2022. С. 92–94. URL: <http://nauksgf.wunu.edu.ua/index.php/npsgf/article/view/126>.
31. Мікуляк К. А., Красноноженко В. О. Вплив війни на реалізацію соціального захисту громадян України. Modern Economics. 2023. № 42. С. 85–90.
32. Патицька Х. О. Соціальний капітал як чинник сталого розвитку територіальних громад: поведінковий аспект. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2022. № 1 (153). С. 10–15.
33. Петруненко Я. В. Трансформація ідеології соціальної справедливості в умовах регулювання економіки воєнного періоду. Прикарпатський юридичний вісник. 2023. № 2 (49). С. 44–49.
34. Стащук О. В., Гергола С. В., Комар-Стаховська К. П. Стан соціального захисту та соціального забезпечення населення України в умовах війни. Економіко-правовий розвиток сучасної України: матеріали XI Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, що присвячена 25-ій річниці з дня заснування Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, 25 листопада 2022 р. Одеса, 6–8. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/313f8075-ed9e-4bcc-bfb7-bbdc1bfc77f0/content>.

35. Турило А. А., Архипенко С. В., Буркова Л. А. Соціальна відповідальність та сталий розвиток як підґрунтя сучасної соціальної політики. Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 10. С. 109–114. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.10.109>.
36. Урба С. Державна політика соціального захисту населення в системі економічної безпеки України. Економіка та суспільство. 2023. № (53). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-37>.
37. Хмарська І., Кучерява К., Клімова І. Особливості післявоєнного відновлення економіки України. Економіка та суспільство. 2022. № 42. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-31>.
38. Юник І. Г. Реалізація сучасної державної соціальної політики в Україні: основні проблеми та стратегічні пріоритети. Право та державне управління. 2023. № 2. URL: <https://doi.org/10.32840/pdu.2023.2.27>.